

מוחזקות המלוה בשטר, גם במקום שאינה מעידה על אי-פרעון, כמו בנידוננו, הרי היא מהווה זכות ותפיסה בשעבוד. וכפי שבארו כמה מהאחרונים שטענת 'שטרך בידי מאי בעי' אינה ראייה (גרידא) אלא דין זכות שיש לו בחוב, בעצם החזקת השטר. והאריך לפרש בזה את דברי הגמרא והראשונים בענין 'מודה בשטר שכתבו'. וע"ע: בית הלוי ח"ג מב,ג; חזון איש אה"ע עב סק"ז; אחיעזר ח"ג עד; אבן האזל — שכירות ו,ה; מלוה יד,יד; טוען יד,ח.

רבי סבר מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו... ורשב"ג סבר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו — וזה שנחלקו באופן של שנים אדוקין, והלא היא מחלוקת כללית בכל טענת 'פרוע' בשטר שאינו מקוים — להשמיענו חידוש בדעת רשב"ג, שאף על פי שהורע השטר בנפילתו, וגם הלזה אדוק בו — אין צריך קיום (נחלת דוד. וע' חדושי הרי"ם ויד דוד וש"מ).

(ע"ב) זיחלוקו נמי דאמרן, לדמי...' — וכן מסקנת ההלכה, שכל דבר שאילו ייחלק — ייפסד, אין חולקין אותו אלא בדמים. ואם לא ייפסד — חולקין ממש. ואם ההפסד פחות מחומש — מחלוקת הפוסקים. [ומקור לשיעור חומש, הוציא בספר תרומת הדשן (שלו) מהמשך הסוגיא — 'בשלמא טהורה חזיא לבשר', ע"ש].

וכן הדין כלפי מה שאמרו שכל אחד זוכה עד מקום שידו מגעת, אם ייפסד כתוצאה מחלוקת גופו של בגד — ייחלק בדמים (חושן משפט קלח,ד. וע"ע להלן לז:).

דף ח

זוהא דתנן היו שנים רוכבין על גבי בהמה וכו' הכי נמי דפלגי לה, הא אפסדוה, בשלמא טהורה חזיא לבשר...' — אף על פי שסתם בהמה העומדת לחרישה או לחלב, דמיה מרובים מזו העומדת לבשר, כמבואר בכמה מקומות, אך הואיל ואין הפרש רב ביניהם אלא כפי הנראה הוא כחמישית מהסך הכולל, לכן יכול לכפות האחד על השני חלוקה בבשר (עפ"י תרומת הדשן סי' שלו, ע"ש ביתר פירוט).

ויש חולקים וסוברים שאפילו בהפסד פחות מחומש — אין חולקים ממש אלא בדמים. ונראה שאין קושיא מהגמרא על שיטה זו, כי כוונת הגמרא רק להוכיח שלשון 'חלוקו' על כרחו מתפרש בדמים ולא חלוקה ממש, וזה דוקא בטמאה שודאי שניהם אינם רוצים לחלקה ממש. משא"כ בטהורה הלא יש לפרש כגון שאתה רוצה לשחטה ויכול לחייב את חברו לחלקה ממש, שהרי לפי הנחת הסלקא-דעתין אנו נוקטים שאף בשטר שמפסיד המלוה דמי כולו בקריעתו, יכול הלווה לכופו לחצותו ממש. וא"כ אף בבהמה יש לפרש כן כמו בשטר ואין הוכחה שלשון 'חלוקו' אינו ממש. ואולם לפי האמת שהוכיחו שהחלוקה בדמים, אף בבהמה טהורה אי אפשר לחייב להפסידה בחלוקה, אף לא בהפסד מועט.

זאת אומרת המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, דאי סלקא דעתך...' — אף על פי שאין כל העולם בקיאים בדינים, ואין עולה על דעת כל מוצא אבידה, שדרושה כוונת קנין עבור חברו — בארו המפרשים, הואיל וכל אחד רוצה לקנות, הרי דעתו על האופן המועיל בדרכי הקנינים, וכיון שזוכיית כל אחד מהם מותנית בכוונת חברו, הרי על דעת כן הם מגביהים, שיזכו בה שניהם, כי זכיית האחד תלויה בזכייתו של האחר (ע' בחדושי הגר"ח מטלז, ועוד). ואף על פי שכל אחד אינו מודע לסברא

זו, ואין בכונתו להקנות לחברו אלא דעתו לעצמו [וכן משמע בריטב"א], אך כיון שמצד הדין לא יזכה אף אחד מהם בלא הגבלת השני, והרי כל אחד רוצה לקנותה, הרי אנו דנים לומר שהגבלת כל אחד תועיל גם לחברו. וכיו"ב יש במקומות שונים, שכונת האדם על האופן המועיל, כפי שתורה ההלכה, דיה בלא מודעות לפרטי הכוונות. — ע' כע"ז ברא"ש בקדושין יג לענין קדושין בגזל דידה; פוסקים או"ח יד, ג, תרנח, ג. ועוד. וכן נמצא בחזו"א בכ"מ. וע' במש"כ בגטין לב ובבכורות יח:).

'תיעשה זו כמי שמונחת על גבי קרקע וזו כמי שמונחת על גבי קרקע, ולא יקנה לא זה ולא זה' — בסברא זו, 'תיעשה כמונחת על הקרקע' — נאמרו כמה טעמים: — אם אחיזתו של אחד מהם תישמט מן הטלית, תונח הטלית על הקרקע, נמצא שאין הגבלת כל אחד מהם הגבלה גמורה. לפי טעם זה, אם אכן הגביהו בענין שגם אם תיעזב מאחד, תישאר תלויה באויר בידו של האחר — הרי זו הגבלה. כך שיטת הראב"ד. מדברי הרשב"א והריטב"א מבואר טעם אחר; עצם תפיסת חברו בחזיה, הוא המונע ממעשה ההגבלה של זה. יד חבירו נידונית לענין הגבלתו של זה, כקרקע. ומהרא"ש (בשטמ"ק) משמע שהמפריע לקנין היא העובדה שחברו מעונין גם הוא לקנות בהגבלתו. ומשמע שאילו הגביה ולא כיוון לקנות, אין מניעה בהגבלתו של זה, כי מכל מקום הטלית מוגבלת כולה (ועל כל פנים אין הגבלתו מפריעה לגבי אותו חצי שהגביה השני). [לסברות הראב"ד והרשב"א, אין הוכחה מן הגמרא לסברת הרא"ש שמעשה קנין שאחד עושה עבור עצמו, הוא כשלעצמו מפריע למעשה הקנין של חברו — כי רק לענין הגבלה אמרו כאן, שאין זו הגבלה אלא כמונחת ע"ג קרקע. ובקצות החושן (רסט סק"ב) דן על חרש ופקח שהיו שניהם רוכבים או שניהם מנהיגים — האם קנה הפקח או שמא מעשה-קנין של החרש מפריע לו, כבהגבלה. ולהמתבאר יתכן שלדעת הראב"ד והרשב"א קנה, ולדעת הרא"ש לא קנה. (עפ"י חדושי הגר"ט, קמח)].

'זמאי מגו מגו דשני חרשין בעלמא קנו האי נמי קני' — כאן פשוט לו לרבא שאין לחלק בין חד 'מגו' לתרי, ואילו בענין מקדיש אבר לדמיו מסתפק רבא (תמורה יא): אם אומרים תרי מגו. וצריך לומר דלאו כולוהו בחדא מחתא נינהו. [לולא דברי התוס' היה נראה ששני חרשים אינו מטעם מגו, שהרי באמת כל אחד לא זכי לנפשיה אלא משום דרכי שלום, ואם כן י"ל שמתעם זה גופא דרכי שלום תקנו גם בשני חרשים שיקנו, שלא יהיו שונים מפקח. אבל התוס' ס"ל שכיון שבפקחים גופיהו אינם קונים אלא משום מגו, לא אלימי חרשים מהם].

'אלא אימא הכי: מתוך שלא קנה פקח לא קנה חרש' — כבר עמדו המפרשים ז"ל לפי זה, מהו שתלה רבא בכך שאומרים 'מגו', הלא אף ללא סברת 'מגו דזכי לנפשיה... כל שלא קנה הפקח בעצמו, אינו מכוין לזכות עבור השני; — יש אומרים שאכן לפי המסקנא אין לגרוס בדברי רבא 'השתא דאמרי...', כי אף לסברת רמי בר חמא אומרים כן. ויש שפרשו שאין כוונת רבא לאפוקי מרמב"ת, אלא הכוונה מאחר שהנחנו ששנים המגביהים מציאה, כל אחד נצרך גם להגבלת חברו, חרש ופקח שהגביהו לא קנו. [אבל אילו טעם משנתנו היה משום שכל אחד ואחד זוכה בהגבלתו לעצמו בלבד, היה זוכה הפקח מן הדין, ואף החרש מפני דרכי שלום]. (עפ"י ר"ן). ואפשר לדייק בכך הגירסה 'השתא דאמרת' ולא 'דאמרי' — כי אין הדברים מתייחסים לדבריו דוקא (ע' בחדושי הריטב"א החדשים).

ויש מי שפרש, לרבא שזכיית כל אחד תלויה בסברת 'מיגו דזכי לנפשיה' של חברו, הרי גם אם התכוין הפקח במפורש שמגביה לחברו ולא לו (ואפשר שבחברו ואהבו, אומדים דעתו שרוצה בזכית חברו גם בהנחה שהוא עצמו לא יוכל לזכות בה) — לא קנה החרש, שהרי הוא עצמו לא זכה ואינו יכול לתפוש עבור אחרים. אבל לרמב"ח יקנה החרש באופן כזה (עפ"י קקיון דיונה).

'מתוך שלא קנה פקח לא קנה חרש' — ואף לדברי הרא"ש (קדושין ט.) שקטן יכול למנות שליח בשליחות שהיא לטובתו ולזכותו, והלא גם כאן טובת החרש היא שהפקח יקנה, שאז גם הוא יקנה ממילא (כן הקשה בספר אבני מילואים לו סק"ג)? — אין כוונת הרא"ש אלא באופן שחלול המעשה עצמו הוא על הקטן [כגון קטנה השולחת שליח לקידושיה, שעל זה דן הרא"ש], ולא כל דבר שתצמח ממנו טובה לקטן, יכול הקטן למנות עליו שליח (שיעורי הגר"ש רחובסקי — קדושין יט. וצידד עוד לחלק בין קטן לחרש).

ויש מי שכתב שלא אמר הרא"ש דבר זה ככלל אלא לענין קדושי קטנה בלבד, ששם חידשה תורה שאביה מקדשה כאילו הוא שליח שלה (ע' בחדושי הגר"ט — קה).

ואם ננקוט דברי הרא"ש ככלל, מיושבת קושית פורת יוסף — קדושין כג: ויש להעיר מהגמרא להלן י: שאם חצר נתרבתה משליחות, כשם שאין שליחות לקטנה כך אין לה קנין חצר וד' אמות — ומשמע אף בדברים שהם לטובתה.

עוד יש לומר שקושיא מעיקרא ליתא, כי כאן מלבד החסרון בדין 'שליחות', הלא אין יד לחרש לזכות במציאה [אלא שלעצמו הקנו לו חכמים מפני דרכי שלום], והרא"ש לא דיבר אלא במקום שיש לו יד וזכות, כגון בקידושי קטנה שיש שם דעת אחרת מקנה (בני ציון (לקדוש רב"צ מיטאווסקי) — קכ).

(ע"ב) 'אלא רכוב במקום מנהיג איבעיא ליה...' — פרשו בתוספות שהשאלה היא איזה מעשה מועיל יותר בקניית הבהמה. ובאור ההוכחה שהוכיחו לקמן מן המשנה [והלא משנתנו עוסקת במוחזקות ולא במעשה קניין]. שאילו רכוב לא היה עושה קנין אפילו כשהוא לבדו, לא היה לנו להחשיבו מוחזק עם המנהיג [מאחר ואחיותו זו, מה שהוא רכוב עליה — אינה קונה. ובמה שטוען אני הנהגתיה בתחילה — אינו נאמן, כי טענה זו באה לחדש דבר שאינו לפנינו, משא"כ חברו שהוא עתה מנהיגה. עפ"י רמב"ן ועוד]. ואולם אין להוכיח מן המשנה שרכוב במקום מנהיג מועיל לקנות. כן כתבו התוס'.

(עוד בבאור הסברא ע' שב שמעתא ד, יג יד; שערי ישר ה, טו. וע' בספר בית ישי צד, בבאור החילוק בין תפישה הראויה לקנין לשאינה ראויה, ובבאור המהרש"א וכללות הסוגיא).

ובקצות החושן (רסט סק"ב) דייק מדברי רש"י (בד"ה אלא) שהשאלה לענין עדיפות המוחזקות, האם הרכוב מוחזק יותר מן המנהיג או להפך. אבל לענין קנין — שוים. (ובחדושי הגר"ט (קמח) כתב שגם לרש"י השאלה על הקנין, כמשמעות הסוגיא. וכן תמה בחו"א (ליקוטים, כ) על דברי הקצות, ובאר בדרך אחרת).

'אמר לי רב יהודה נחזי אנן, דתנן: המנהיג סופג את הארבעים... שמע מינה רכוב לחודיה לא קני' — את הראיה מהלכות כלאים לקנינים, בארו הראשונים שהנידון כאן כשהבהמה זזה מעט מחמת רכיבתו, האם משום כך ייחשב הדבר כהנהגה, ועוד עדיף ממנה — שהרי הוא תפוס, או שמא מנהיג עדיף, כי הולכת מחמתו יותר. ומכלאים יש להוכיח שאף הרכוב בכלל 'מנהיג' הוא. אין להקשות, הלא לפ"ז אין חייב בכלאים אלא כאשר זזה מחמת היושב בקרון, שאז הוא כמנהיג, ולא בישיבה גרידא,

וכיון שאין מדובר בכל גווני א"כ מה ההוכחה משם, הלא יש להעמיד כשהולכת הרבה כשיושב על הקרון, והשמיענו שגם ישיבה בקרון נידונית כהנהגה — הא לא קשיא, כי מלשון הברייתא משמע שמדובר שאחד מנהיג את הבהמה ואחר יושב בקרון, ולוקה גם היושב. שלענין כלאים אין נפקותא אם יש אדם נוסף שמנהיג, כי כל משתתף בהנהגה לוקה, וכמוש"כ הריטב"א וכ"ה בחזו"א (לקוטים, כ). עוד נראה פשוט דלק"מ, כי אין חילוק ביושב בקרון אם מהלכת מעט או הרבה, שבשניהם אין זה דרך הנהגה רגילה. ואינו דומה לרכוב ומנהיג ברגליו שכן דרך רוכבי הסוסים. וע' פורת יוסף. ואולם מדברי רש"י (לעיל בע"א, ד"ה דרכוב) משמע שאינה זזה כלל אלא עומדת במקומה. ותתעורר אם כן קושיית התוס', מה ההוכחה מכלאים לקנין, הלא שם תלוי ב'הנהגה' ולא ב'תפיסה', ולענין קנין אינו תלוי אלא בתפיסה?

ובאר בבית הלוי (ח"ג מג) על פי הנחת יסוד אחת; זה שנסתפקנו אם קנין אחד מבטל חברו, רכוב את המנהיג או להפך, זה שייך רק אם שני הקנינים הינם מסוג אחד, אבל אם האחד מועיל מצד משיכה והאחר מצד עצם הרכיבה, אין אחד מבטל את חברו. (ע"ע בית ישי צד; אילת השחר). וזהו שהוכיח רב יהודה מדברי שמואל עצמו, ד'מה נפשך', אם שמואל דיבר על רכוב לבדו ומנהיג לבדו, אזי פשיטא שמנהיג קונה ולא רכוב. ואם דיבר על שניהם ביחד, ועל זה אמר שאחד מבטל את חברו, על כרחנו שהרכוב מועיל מחמת ההנהגה והזזת הבהמה, והרי מדברי שמואל בכלאים מוכח שאין ברכוב משום הנהגה כלל, שלכך הוא פטור ממלקות, ומדוע אם כן הסתפק שמואל אם אחד יבטל את השני — אלא ודאי שמואל דיבר על כל אחד בפני עצמו, ומוכח שרכוב אפילו לבדו אינו מועיל.

*

'אמר ליה אביי: הא זמנין סגיאיין אמרת לן... אמר ליה: אברא (= אמנם, אכן כן. מלשון 'ברי'. מוסף הערוך). ודכרנן נמי דאמרי... — מסופר בגמרא (בנדרים מא.). שרב יוסף (שכינהו 'סיני' — הוריות יד.) חלה ונעקר תלמודו מזכרונו [ואף חשכו עיניו מראות], ואביי תלמידו היה חוזר על לימודו לפניו ומזכירו, 'היינו דבכל דוכתא אמרינן: אמר רב יוסף לא שמיע לי הדא שמעתא, אמר ליה אביי: את אמריתא ניהלן...'.
וכעין זה נמצא בעירובין י. מא. סו: עג. פט: ב"ק נו: מכות ד. נדה לט. סג: וע' גם להלן בט:

יצוין שרב יוסף עצמו הוא שאמר 'שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. מכאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו, שאין נוהגין בו מנהג בזיון' (מנחות צט.).

דף ט

'משיכה בגמל והנהגה בחמור' — דרכו של אדם להוליך את החמור בהנהגה; החמור הולך לפניו והוא מנהיגו. ואילו את הגמל הוא מושכו כשמהלך מלפניו. (כמוש"כ רש"י בעירובין לה. על 'חמר גמל'. וראה גם להלן לב 'איניש בתר חמריה אויל'. ואולי משום השגחה ושמירה על המשא שמעל החמור, משא"כ בגמל שהוא גבוה ושמור. או משום טבעו של הגמל שאינו הולך עם בעליו אלא במשיכה, משא"כ החמור).

'זאית דמותיב מסיפא' — פירוש 'דמותיב' אינו כבשאר מקומות מלשון קושיא ופירכא אלא לשון תירוץ ועניה, שהרי מסייע הוא לדברי שמואל ואינו מקשה (רבנו פרץ בשם ריב"ן).